

bazılarıdır. Hakyol Vakfı bünyesinde İstanbul'da bir hadis enstitüsü, Ankara'da da fıkıh enstitüsü kurdurdu. Ancak ülkedeki siyasal ortamın elverişsiz şartlarının faaliyetlerini engellemesi üzerine 1998'de Avustralya'ya gidip yerleşti. Burada birçok cami, kültür merkezi ve kurumların açılmasına öncülük etti. Bir cami açılışına giderken Dubbo şehri yakınlarında geçirdiği trafik kazasında damadı Ali Yücel Uyarel'le birlikte 4 Şubat 2001 tarihinde vefat etti. 8 Şubat 2001'de İstanbul'a getirilen naaşı ertesi gün Fâtih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Eyüpsultan Mezarlığı'na defnedildi.

Eserleri. 1. *Hacı Bektâş-ı Velî: Makâlât* (İstanbul 1982). Doçentlik tezinin bu neşri *Makâlât*'in nesir kısmıyla Arapça bölümünün tercümesini içerir. Çalışmanın Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı ve tarikatıyla ilgili bölümü Coşan'ın araştırma notları ilâve edilerek *Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşilik* (İstanbul 2013), *Makâlât*'in metni ise Necdet Yılmaz tarafından sadeleştirilerek *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî* (İstanbul 2013) adıyla yayımlanmıştır. 2. *Hatiboğlu Muhammed ve Eserleri* (İstanbul 2008). 3. *Akademik Makaleler* (İstanbul 2008). Coşan'ın dil, tarih, edebiyat, tasavvuf ve kültür alanlarında çeşitli dergilerde çıkan toplam on sekiz makalesinden oluşmaktadır. 4. *Tarihî ve Tasavvufî Şahsiyetler* (İstanbul 2008). Bazı konferans ve konuşmalarından derlenmiştir. 5. *İstanbul'un Fethi ve Fâtih* (İstanbul 2009). Fethile ilgili konferans ve konuşmalarını içerir. 6. *Dilimiz ve Kültürümüz* (İstanbul 2009). Özel Yükseliş Koleji ve Sakarya Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi'nde verdiği Türk dili ve edebiyatı dersleri için hazırladığı notlardan ibarettir. 7. *Matbaacı İbrâhîm-i Müteferrika ve Risâle-i İslâmiyye* (İstanbul 2010). İbrâhîm Müteferrika hakkında bazı bilgilerle *Risâle-i İslâmiyye*'nin transkripsiyonlu metnin, tıpkıbasımı ve Necdet Yılmaz'ın yaptığı sadeleştirmeden oluşur. Yayımlanmasına öncülük ettiği dergilerdeki başyazıları *Başmakaleler* adıyla beş ciltte toplanmıştır (I-IV, İstanbul 2011; V, İstanbul 2008). Bunların dışında Coşan'ın konferansları, konuşmaları ve radyo sohbetlerinin çözümlerinden, hac hâtıraları, biyografiler, tasavvuf, edebiyat, İslâm ve hayata dair yazılarının meydana gelen otuza yakın kitabı bulunmaktadır. Ayrıca Fuzûlî'nin *Mañla'u'l-i'tikâd fi ma'rifeti'l-me'bde'i ve'l-me'âd* adlı eserini Kemal Işık'la birlikte Türkçe'ye tercüme etmiştir (Ankara 1962).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Ali Erkaya, *Prof. Dr. M. Es'ad Coşan (Rh. A.) Hocamızın Ardından*, Ankara 2001; M. Emin Yaşar, "İskenderpaşa Cemaati", *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: İslamcılık* (haz. Yasin Aktay), İstanbul 2004, s. 322-340; Emin Yaşar Demirci, *Modernisation Religion and Politics in Turkey: The Case of The İskenderpaşa Community*, İstanbul 2008, tür.yer.; Zülfikar Güngör, "İlim ve Gönül Dünyamızdan Kayan Yıldız: Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan Hocamız", *Tasavvuf*, sy. 6, Ankara 2001, s. 9-17; Necdet Yılmaz, "İman ve Aksiyon Adamı Olarak Prof. Dr. M. Es'ad Coşan", *İslâmî Edebiyat İlmî Bülteni*, sy. 2, İstanbul 2003, s. 46-52. MEHMET AKKUŞ

CRAGG, Albert Kenneth (1913-2012)

İngiliz asıllı Protestan din adamı.

8 Kasım 1913'te İngiltere'nin kuzeybatısındaki Blackpool'da doğdu. Oxford Üniversitesi'ndeki Jesus College'da burslu olarak okudu. Protestan bir grup olan Christian Union'a girdi. Modern tarih üzerinde yoğunlaştı. Üniversiteyi bitirdikten sonra Protestan kilisesine bağlı Bristol'deki Tyndale Hall'de (Trinity College) iki yıldan fazla öğrenim gördü. 1936'da mezun olunca Birkenhead'in banliyölerinden Tranmere'de papaz yardımcılığına tayin edildi, ardından papaz oldu. The British Syrian Mission'a katılmak üzere 1939'da Beyrut'a gitti ve buradaki All Saints Kilisesi'nde papazlık görevi aldı. Karısı Melita Arnold ile birlikte Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi'nde hıristiyan Arap öğrencileri için Saint Justin's House adıyla bir yurt kurdu ve yönetti. Bu üniversitede İngilizce ve felsefe dersleri verdi (1942-1947).

1947'de doktora yapmak için İngiltere'ye döndü. Bir yandan Oxford'da doktora çalışmasını sürdürürken bir yandan da Abingdom yakınlarındaki Longworth bölgesinde dört yıl boyunca papazlık yaptı. 1950'de *Islam in the 20th Century*:

Albert
Kenneth
Cragg

The Relevance of Christian Theology and the Relation of the Christian Mission to its Problems adlı tezini tamamlayarak felsefe doktoru unvanını aldı. Ardından Ortadoğu'ya dönmek istediysede kilise yetkililerinin onayını alamadığından dönüşünü ertelemek zorunda kaldı. Bu arada iki yıl süreyle Amerika Birleşik Devletleri'nde Connecticut'taki Hartford Theological Seminary'de Arapça ve İslâm araştırmaları alanında hocalık yaptı. 1953'te İslâm-Hıristiyanlık ilişkilerini ele alan *The Muslim World* dergisinin editörlüğüne getirildi. 1956'da The Near East Council of Churches'-in sekreteri ve Saint George Katedrali'nde papaz olarak Kudüs'e gitti. Buradaki zamanının çoğunu Ortadoğu'da seyahatlere ve Pakistan, Hindistan, Nijerya, Sierra Leone gibi yerlerde seminer ve eğitim programlarına ayırdı.

Protestan cemaatinin merkez koleji olan Canterbury'deki Saint Augustine's College'da öğretim üyeliğine tayin edilmesi üzerine 1959'da İngiltere'ye dönen Cragg 1961'de bu kurumun başkanı oldu. Kurumun kapandığı 1967 yılına kadar süren başkanlık döneminde "Operation Reach" ve "Emmaus Furlongs" adıyla iki büyük misyoner çalışması için bir program geliştirdi. Aynı zamanda Canterbury Katedrali'nin fahrî papazlığını yaptı. Londra Üniversitesi'ndeki The School of Oriental and African Studies'de ve Cambridge Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dersler verdi. 1967'de liberal Hıristiyanlığın merkezi olarak bilinen New York'taki Union Theological Seminary'ye misafir öğretim üyesi sıfatıyla katıldı. Daha sonra üç yıl kadar Nijerya'daki Ibadan Üniversitesi'nin Arapça ve Teoloji Bölümü'nde görev yaptı. Bu dönemde başpiskoposluk bölgelerinde karşılaşılan sorunları çözmek amacıyla Arap kültürüne vâkıf Batılı âlimlere ihtiyaç duyulmaktaydı. Bu işe uygun bir isim olarak görülen Cragg, 1970'te Kudüs'te piskopos yardımcısı olmak için kutsandıktan sonra Fas'tan İran'a kadar bütün Kuzey Afrika ve Ortadoğu Anglikan başpiskoposluklarında faaliyette bulundu. Anglikan cemaatinin Ortadoğu'da yeniden yapılanması sebebiyle piskoposluk bölgesi vasfını kazanan Mısır'da 1974'te yeni bir piskopos gelinceye kadar yönetim sorumluluğu Cragg tarafından üstlenildi. Piskoposluğa tayin yapılmasının ardından Sussex Üniversitesi'nde dinî çalışmalar alanında okutman ve Chichester piskoposluk bölgesinde piskopos yardımcısı olarak İngiltere'ye döndü. 1974-1978 yılları arasında Ortadoğu'ya seyahatleri devam

etti. 1981'de Sussex Üniversitesi'nden emekliye ayrılıncaya kadar Wakefield piskoposluk bölgesinin piskopos yardımcısı sıfatıyla West Yorkshire'da öğretmenlere ve din adamlarına İslâm-Hıristiyanlık ilişkileri konusunda danışmanlık yaptı.

Cragg, tam süreli çalışmayı bıraktıktan sonra uzun yıllar Oxford piskoposluk bölgesinde fahrî piskopos yardımcılığı görevini yürüttü; ayrıca Oxford'daki İngiliz kilisesine bağlı teoloji koleji Wycliffe'de dersler verdi. 1989'da bütün seyahatlerinde ve faaliyetlerinde yanında bulunan eşi öldüğünde bir kızı ve üç oğlu vardı, ancak kendisi hayatta iken kızını da kaybetti. 2003 yılında Canterbury Başpiskoposluğu tarafından Cragg'a Lambeth derecesi (doctor of divinity) unvanı verildi. Emekli olmuş Anglikan din adamları için huzur evi olarak hizmet veren Lingfield'deki Saint Barnabas College'da 13 Kasım 2012'de öldü.

Hayatı boyunca dinler arası ilişkileri temel uğraşı alanı edinen Cragg, özellikle hıristiyan dünyasında İslâm ve Yahudiliğin anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Ona göre bütün dinlerin diğer inanç mensuplarınca dile getirilen eleştirilere ihtiyacı vardır; ayrıca dinler temel konularda belli ölçüde iş birliği yapabilecek niteliklere sahiptir. Protestanlık içerisinde Cragg'ı ayrıcalıklı kılan husus, İslâm ile Hıristiyanlık arasında diyalog çağrısında bulunurken hoşgörü, tevazu ve elçilik kavramlarına önem vermesidir. Kullandığı hoşgörü kavramı müslümanlarla buluşma, birlikte yaşama ve karşılıklı hoşgörüyü de içine almaktadır. Cragg, İslâm'ın inanç ve uygulamalarını incelerken bunların Hıristiyanlık içerisindeki karşılıklarına ve benzerliklere işaret etmeye özen göstermiştir.

Eserleri. 1. *The Call of the Minaret* (New York 1956). Cragg'ın, Hıristiyan dünyasına İslâm'ın inanç ve ibadet yapısını anlatmak için kaleme aldığı ilk eseri olup müslümanların günümüzde modern dünya ile yaşadığı problemlere işaret etmeyi ve hıristiyanları müslümanlarla yüz yüze getirmeyi hedeflemektedir. 2. *Sandals at the Mosque: Christian Presence Amid Islam* (London-New York 1959). Bir önceki eserin devamı niteliğindeki bu çalışma, hıristiyan inancının merkezî temalarının müslümanlar için kabul edilemez yanları olsa da bunların İslâm'la yakın ilişki içerisinde bulunduğunu konu edinmektedir. 3. *The Dome and the Rock: Jerusalem Studies in Islam* (London 1964). Özellikle Kudüs'teki hıristiyanların yararlanması

için İslâm inancı, ibadeti ve kurumları hakkında seçme konuların ele alındığı bir kitaptır. 4. *Counsels in Contemporary Islam* (Edinburgh 1967). XX. yüzyıl müslümanlarının modern dünyaya karşı tepkileri ve etkilerinin ele alındığı eserde Pakistan, Hindistan ve özellikle Türkiye gibi ülkelerdeki İslâm anlayışları değerlendirilmekte, bu bağlamda çağdaş dünya için Türkiye'de mevcut İslâm anlayışının önemine vurgu yapılmaktadır. 5. *The Event of the Qur'an: Islam in its Scripture* (London 1971; Oxford 1994). Cragg bu eserde Kur'an'ı bizzat Kur'an metni ışığında bir fenomen olarak değerlendirmektedir. 6. *The Mind of the Qur'an* (London 1973). Bir önceki eserin devamı niteliğindeki eserde Kur'an metniyle insan arasındaki canlı ilişki hayat, zaman, Tanrı, insan, rahmet, bağışlama, ölüm ve sonsuzluk gibi kavramlar bağlamında incelenmektedir. 7. *The Pen and the Faith: Eight Modern Muslim Writers and the Qur'an* (London 1985). Cragg'ın Hindistan'ın üç büyük şehrinde verdiği ve sekiz çağdaş müslüman ilim adamının Kur'an anlayışlarını ele aldığı "The Ian Douglas Memorial Lectures" adlı konferans serisinin derlenmesinden meydana gelmektedir. 8. *The Arab Christian: A History in the Middle East* (London 1992). Ortadoğu'daki çetrefil ve karmaşık hıristiyan-müslüman ilişkilerini ve hıristiyanların Ortadoğu'da kurmaya çalıştıkları Arap kimliğini politik, kültürel ve tarihî açıdan ele alan bir eserdir. 9. *The Qur'an and the West* (Washington 2007). Özellikle 11 Eylül saldırılarıyla birlikte Batı'da ortaya çıkan İslâm algısını konu edinen eserde saldırıyı gerçekleştirenlerin Kur'an'ın anlamını çarpıttıkları, buna mukabil Batı'nın da İslâm dünyasına karşı bir tür mânevî emperyalizm yürüttüğü ve bundan vazgeçmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Kırkın üzerinde kitabı ile çeşitli ansiklopedi ve dergilerde yayımlanmış birçok makalesi bulunan Cragg, bunların yanında Tâhâ Hüseyin'in otobiyografisi olan *el-Eyyâm*'ın III. cildini tek başına ve Muhammed Abduh'un *Risâletü't-tevhîd* adlı eserini *The Theology of Unity* adıyla İshaq Musa'ad ile birlikte (London 1966) İngilizce'ye çevirmiştir. Onun *Faith and Life Negotiate: A Christian Story-Study* (Norwich 1994) adlı eseri de otobiyografi niteliğindedir. Christopher Lamb, *The Muslim World* dergisine yazdığı "A Bibliography of Kenneth Cragg" adlı makalesinde Cragg'ın 1993 yılına kadar yaptığı çalışmaların bir

dökümünü vermiştir. Cragg'ın meslektaş ve arkadaşları tarafından kaleme alınan *A Faithful Presence: Essays for Kenneth Cragg* adlı çalışma (London 2003) kendisini birçok açıdan tanıtmaya bakımdan önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Cemil Kureşi, "'İyi Niyetli Tarafgirlik' Kenneth Cragg Üzerine Bir Deneme", *Oryantalistler ve İslamiyatçılar: Oryantalist İdeolojinin Eleştirisi* (der. Asaf Hüseyin v.dğr., trc. Bedirhan Muhib), İstanbul 1989, s. 143-202; D. A. Kerr, "Albert Kenneth Cragg", *Biographical Dictionary of Christian Missions* (ed. G. H. Anderson), New York 1999, s. 157; J. Watson, *Listening to Islam with Thomas Merton, Sayyid Qulb, Kenneth Cragg and Ziauddin Sardar: Praise, Reason and Reflection*, Brighton 2005, s. 47-66; A. D'Souza, "Christian Approaches to the Study of Islam: An Analysis of the Writings of Watt and Cragg", *The Bulletin*, XI/1-2, Hyderabad 1992, s. 55-87; a.m.f., "Christian Approaches to the Study of Islam: An Analysis of the Writings of Watt and Cragg", a.e., XI/3-4 (1992), s. 33-80; F. Quinn, "Spectrum 'Am I Not Your Lord?' Kenneth Cragg on Muslim-Christian Dialogue", *Journal of Muslim Minority Affairs*, XXVI/1, London 2006, s. 127-133; M. L. Fitzgerald, "In Memoriam. Bishop Kenneth Cragg", *Islamochristiana*, XXXVI, Roma 2012, s. 1-3; "The Right Rev Kenneth Cragg", *The Times*, 12 Aralık 2012, s. 49; "Bishop Kenneth Cragg, 1913-2012", *International Bulletin of Missionary Research*, XXXVII/1, Ventnor 2013, s. 8.

MUHAMMET ALİ KOCA

CUAYT, Muhammed Azîz

(محمد العزيز جعيط)

Muhammed el-Azîz b. Yûsuf
b. Ahmed Cuayt
(1886-1970)

Tunus şeyhülislâmı
ve Tunus müftüsü.

Tunus'ta doğdu. Lakabı bazı kaynaklarda Cuayyit ve Caît şeklinde de geçer. İlim ve siyaset ehli köklü bir aileye mensuptur. Müderris olan babası Yûsuf Cuayt, Tunus Beyi Muhammed Nâsır döneminde başvezirlik yapmıştır. İlk eğitimini aile içinde ve küttâbda alan Muhammed Azîz 1901'de Zeytûne Camii'nde tahsiline devam etti. Burada İbrâhim el-Mârgînî, Sâlim Bûhâcib, Sâlih eş-Şerîf, Muhammed Hıdır Hüseyin, Muhammed Tayyib en-Neyfer, babası Yûsuf Cuayt, Muhammed b. Hammûde Cuayt ve Ömer b. Şeyh gibi âlimlerden ders okudu. 1907'de Zeytûne'de ders vermesine ve noterlik yapmasına imkân sağlayan diplomasını aldı; ertesi yıl aynı kurumda öğretim görevine başladı. Bir tarafından da Zeytûne'de ileri derecede öğrenim görmeye devam etti, ardından bu medresenin